

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

**Olaf Köndgen. *A Bibliography of Islamic Criminal Law.*
Leiden: Brill, 2022, 445 sayfa.**

Taha Yasin TAN*

Akademik literatürde İslam hukuku alanında yapılan literatür tarama ve değerlendirme çalışmaları sınırlıdır. İslam hukukunun bir alt dalı olan ceza hukukuna hasredilmiş çalışmaların sayısı ise bir elin parmaklarını geçmez.¹ Hamdi Çilingir ve M. Salih Eser tarafından hazırlanan *Türkiye’de İslâm Hukuku Çalışmaları Literatürü (1928-2012)* isimli çalışmanın “8.4. Ceza Hukuku” başlıklı 12 sayfalık bölümü dışında Türkçe bir literatür çalışması bulunmamaktadır. İngilizcede ise biri 2001’de François Lareau,² diğeri 2011’de Christie S. Warren³ tarafından iki İslam ceza hukuku literatür çalışması gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi erişilebilir durumda olan bu iki çalışma, son yıllardaki yeni yayınların ortaya çıkma hızı dikkate alındığında kapsam olarak sınırlı ve kısmen güncelliğini yitirmiş durumdadır.

Batı akademisinde 1980’lerin başından itibaren İslam hukuku üzerine yapılan çalışmaların sayısı katlanarak artmıştır. Bu artışın sebepleri arasında Libya, Pakistan ve İran gibi

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Programı Doktora Öğrencisi, tahayasin.tan@isam.org.tr
ORCID: 0000-0002-7109-6682

- 1 Konu hakkındaki çalışmalarından bazıları için bk. Nicolas P. Aghnides, *An introduction to Mohammadan law and a bibliography*, Lahore: Sang-e-Meel Publications, 1981; John Makdisi, “Islamic Law Bibliography”, *Law Library Journal*, 78 (1986): 103-190; Laila Zwaini – Rudolph Peters, *A Bibliography of Islamic law : 1980-1993*, Leiden: E.J. Brill, 1994; John Makdisi – Marienne Makdisi, “Islamic Law Bibliography: Revised and Updated List of Secondary Sources”, *Law Library Journal*, 87 (1995): 69-191; María Isabel Fierro Bello v.dğr., *Repertorio bibliográfico de derec ho islámico: (R.B.D.I.): primera y segunda partes*, Murcia: Universidad, Servicio de Publicaciones, 1999; Adem Yiğın, “Index Islamicus’a Göre Batıda İslam Hukuku Alanında Yapılan Çalışmaların Bibliyografyası (1994-2004)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 4 (2004): 525-623; Rüdiger Lohlker, *Bibliographie des islamischen Rechts* (Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2005); Serdar Aslan, “Islamisches Recht (fiqh) (alphabetische Bibliographie)”, <https://islam-akademie.de/index.php/recht-und-ethik/1024-islamisches-recht-bibliographie> (erişim: 08.11.2022). Söz konusu eserler güncelliklerini kısmen yitirmiş ve dar kapsamlı çalışmalardır. Bunlardan Zwaini ve Peters tarafından 1993’te hazırlanan bibliyografi çalışmasında ceza hukukuna yalnızca beş sayfa ayrılıp 45 çalışmaya yer verilmiştir. Makdisi’nin 1986 ve 1995 yıllarında yayınladığı çalışmalarda ceza hukukuna ikişer sayfa ayrılmıştır. Yiğın tarafından 2004’te hazırlanan çalışmanın ise “E. Ceza Hukuku & Güvenlik & Hisbe Kurumu” başlıklı beş sayfalık bölümü de oldukça sınırlıdır. Fierro ve diğerleri tarafından 1999 ve Lohlker tarafından 2005’te tarafından hazırlanan ve içerisindeki eserler alfabetik olarak sıralanmış olan çalışmalardan ceza hukukuna ayrı bir başlık tahsis edilmemesi sebebiyle istifade etmek zordur. Ayrıca Lohlker’in kendi ifadesiyle “çalışması bir deneme olup nihayete ermemiştir.” Diğerlerine nazaran daha güncel ve kapsamlı olan Aslan’ın çalışması, Almanca çalışmaları alfabetik olarak sıralanmıştır. En son 28 Aralık 2020’de güncellenen sayfada 3200 kadar çalışma listelenmiştir.
- 2 François Lareau, “Criminal Law - Islam - Bibliography / Droit pénal islamique - Bibliographie”, François Lareau, 2001, <http://www.lareau-law.ca/codification-Islam.html> (erişim: 09.10.2022).
- 3 Christie S. Warren, “Islamic Criminal Law”, Oxford Bibliographies Online, 2011, <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195390155/obo-9780195390155-0035.xml> (erişim: 09.10.2022).

ülkelerin kanunlarında yaptıkları düzenlemeler, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya gibi devletlerin Müslüman ülkelerde gerçekleştirdikleri operasyonlar ve bunların sonuçları, İslam hukukuna münhasır akademik dergilerin artışı ve internetin insanların hayatına girişi sayılabilir. Bu artışın bir diğer sebebi ise Batı akademisinde özellikle “ceza hukukunun klasik dönemlerde uygulamada makes bulmadığı ve âlimler tarafından yalnızca teori düzeyinde tartışıldığı” yönündeki ön yargının kırılmaya başlamasıdır. Bu yazıda incelenecek olan esere takdim yazısı yazan Rudolph Peters, eserdeki bibliyografik girişleri esas alarak bu artışa somut bir veri sunmuştur. Buna göre çalışmada yer alan eserlerin %7’sini (250 küsür) 1980’den önce yayınlanan yazılar, %93’ünü (3380 küsür) ise 1980 sonrası çalışmalar teşkil etmektedir (s. XV).

İslam ceza hukuku çalışmalarında yaşanan bu artış beraberinde kimi zorluklara da sebep olmuştur. Alana giren araştırmacılar, kütüphane kataloglarının ve çevrimiçi kaynakların dikkatlice taranmasından sonra bile araştırmalarıyla ilgili tüm yayınları kuşatmakta ve tasnif etmekte zorlanmaktadırlar. Olaf Köngden,⁴ *A Bibliography of Islamic Criminal Law* (bundan sonra *Bibliyografya*) adlı çalışmasıyla İslam ceza hukuku alanındaki eserler hakkında kapsamlı tematik ve bibliyografik bilgiler sağlayarak bu zorlukların aşılmasına yardımcı olmayı hedeflemiştir (s. XIX). Çalışma İslam hukukunun önemli bir alt alanını haritalandırıp farklı yönlerini kolayca aranabilecek başlıklara ayırmakta, böylece ilgili eserleri araştırmacılar için kolayca erişilebilir kılmaktadır. Köngden bu çalışmasıyla aynı zamanda İslam ceza hukukundaki gelişmeleri, konu tercihlerini ve yönelimleri belgelemektedir.

Köngden 19. yüzyıldan itibaren İslam ceza hukuku alanında ortaya çıkan tüm kitap ve makaleleri özenle topladığını iddia eder. Ayrıca bazıları yayınlanmış monografilerden daha önemli akademik katkılar sunan çok sayıda yayınlanmamış doktora ve yüksek lisans tezini de kataloglamıştır. Bu sayılanlara ek olarak *Bibliyografya* içerisinde tebliğler ve çeşitli kurumlar tarafından hazırlatılan raporlara da yer verilmiştir. Çalışma altı Batı Avrupa dilini (Almanca, Felemenkçe, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve İtalyanca) kapsamakta olup Slav dilleri ile Arapça, Türkçe, Farsça, Urduca ve Endonezce kaleme alınmış eserler kapsam dışında tutulmuştur.

Bibliyografya, iki bölümden oluşur. “Tematik Bölüm” olarak adlandırılan birinci kısımda “kürtaj (*abortion*)” ile başlayan ve “zina” ile biten, ceza hukukunun 76 farklı alt konusuna dair alfabetik bir tasnif yapılmıştır. Bu kısımda 1489 giriş vardır ve “genel ve referans çalışmalar” başlığıyla 181 çalışmaya yer verilmiştir. Bu kısımda “Banditry, *Hirāba*”, “Blood Money, *Diya*”

4 Olaf Köngden, doktorasını 2013 yılında Amsterdam Üniversitesi’nde *The Codification of Islamic Criminal Law in the Sudan* adlı teziyle tamamlamıştır. 2014 yılında doktora tezi DAVO (Deutsche Arbeitsgemeinschaft Vorderer Orient) Dissertation Prize’a layık görülmüştür. Şu anda Avrupa Konseyi, OCEAN’da (Open Council of Europe Academic Networks) kıdemli yöneticilik görevini yürütmektedir. Sudan, Ürdün, Mısır ve Lübnan siyaseti ve hukuku üzerine yayınlanmış eserleri olan Köngden’in dikkat çeken eserleri şunlardır: *Das Islamisierte Strafrecht des Sudan* (Hamburg: Deutsches Orient-Institut, 1992), Jordanien (Munich: C.H. Beck, 1999), *The Codification of Islamic Criminal Law in the Sudan: Penal Codes and Supreme Court Case Law under Numayri and Bashir* (Leiden & Boston: Brill, 2017).

ve “*Hadd, Hudūd*” gibi klasik başlıkların yanında “Cyber Crime”, “Bioethics, Euthanasia”, “Traffic Accidents” gibi literatüre yeni girmiş başlıklara da rastlanır. “Ülkeler, Bölgeler, Dönemler ve Kurumlar” başlıklı ikinci kısımda ise 2150 giriş yer almakta olup kaydedilen çalışmalar ilgili oldukları ülkelere, bölgelere, dönemlere ve kurumlara göre tasnif edilmiştir. Bu kısımda “Early Islam, Umayyads”, “Mongols, Ilkhans”, “Ottoman Empire, Seljuks, Turkey” gibi birden fazla siyasi kurum, coğrafya veya döneme işaret eden, “Egypt”, “Iran”, “Nigeria” gibi daha basit ve “Gulf Cooperation Council”, “Islamic State, IS, ISIS, Daesh” gibi hedeflenmiş 45 farklı başlığa rastlanır. *Bibliyografya*’daki çalışmalar İslam’ın ilk dönemlerinden günümüze kadarki süreci kapsayan 3639 girişten oluşur. *Bibliyografya* bu tür referans çalışmaları için vazgeçilmez olan Arapça terimler sözlüğü (s. 375-7) ve yazarlar, konular ve kişiler dizinleri (s. 378-445) ile sona ermektedir.

Bibliyografya’nın iki kısma bölünmüş olması araştırmacılar ve öğrencilerin ilgilendikleri alanlara dair çalışmalara ulaşmaları açısından hayli pratiktir. Ancak tematik bölümdeki başlıklarda yazarın tam bir standart belirlemediği göze çarpar. Bazı terimleri orijinal terimle birlikte kaydeden Köndgen, bir kısmında yalnızca İngilizce karşılıklarını kaydetmiştir. Klasik fıkıh terimlerine atıfta bulunduğu ve anlamlı bir kısa çevirinin mümkün olduğu durumlarda (“Foundling, *Laqū*”, “Retribution, *Qişāş*” gibi) hem Arapça terime hem de İngilizce karşılığına yer vermiştir. Klasik fıkıha ait olmayan (“Traffic Accidents” gibi) başlıklarda ise yalnızca İngilizce terime yer vermiştir. Klasik fıkıha ait olan ancak atlanan birçok başlık söz konusudur. Bunlara “Corruption”, “Duress, Coercion”, “Intent”, “Mens Rea” ve “Necessity” gibi başlıklar örnek gösterilebilir. Bunun tam tersi yönde de örnekler mevcuttur. Nitekim “*Ijtihād*”, “*Mazālīm*” ve “*Ta’zīr*” gibi kısa İngilizce karşılıkları verilebilecek terimlerin sadece Arapça asılları ile gösterilmiştir. İkinci kısımdaki bazı başlıklar ise ilk bakışta okuyucuyu şaşırtmaktadır. İkinci kısımdaki “Germany” ve “United States of America” ile “North Africa” ve “Morocco” başlıkları buna örnek verilebilir. “Germany” ve “United States of America” başlıklarında ilgili ülkelerdeki tecrübeler hakkındaki çalışmalar; “North Africa” başlığında Kuzey Afrika hakkındaki genel, “Morocco” başlığında ise Fas özelindeki çalışmalar ile karşılaştırılması şaşkınlığı ortadan kaldırmaktadır.

Arapça terimler sözlüğü, bölüm başlıklarında ve içindekiler tablosunda görünen 63 maddeyi içerir. Tercüme edilen bu terimler, İslam ceza hukuku ile ilgilenen ve kısmen kendisine yabancı olabilecek teknik terminolojiyi anlaması gereken araştırmacılar ve genel okuyucu için faydalı olacaktır. Bununla beraber “Baghy” teriminin “rebellion”, “jihād” teriminin “holy war”, “zandaqa” teriminin yalnızca “heresy” ile karşılanmasında görüldüğü gibi bazı terimlerin tanımlarının yeterince açık olmaması okuyucuların zihninde farklı çağrışımlara kapı aralayabilmektedir. Sözlük kısmında, ridda/irtidād terimi fazla girintili olarak kaydedilerek sanki *qişāş* teriminin açıklaması gibi gözükmektedir.

Bibliyografya’da listelenen bibliyografik künyelerde yer alan yazar isimlerindeki tutarsızlık göze çarpmaktadır. Bazı yerlerde yalnızca yazar/editör soyadı açık yazılmış ve diğer

adları kısaltılarak (“COOK, R. A.”, “ROBERTS, K. N.”, “SANGAR, S. P.” gibi), bazı yerlerde yazar/editör soyadı ve ilk adı açık, ikinci adı ise kısaltılarak (“COŞGEL, Metin M.”, “CHE-EMA, Moeen H.”) yazılmıştır. Bu durumla tek bir yazar/editör isminde de karşılaşılmaktadır (“MURRAY, S. O.” ve “MURRAY, Stephen O.”, “O’SULLIVAN, D. P.” ve “O’SULLIVAN, Declan” gibi). Söz konusu problem yazar/editör isimlerinde şüphelere sebep olmaktadır.

İslam hukuku alanında şimdiye kadar derlenmiş en hacimli bibliyografya olan Köndgen’in *A Bibliography of Islamic Criminal Law* eseri İslam ceza hukuku araştırmacıları için temel referans çalışması olarak dikkate alınması gereken bir çalışmadır. Bu çalışma, eserin kapsamı dışında kalan diğer dillerde yapılacak olan benzer çalışmalarla ve atıf yönetim araçlarına uyarlanmasıyla çok daha değerli bir hâl alacaktır. Akademik bilgi üretimini nitelik ve zaman bakımından daha verimli kılan bu gibi literatür tarama ve değerlendirme çalışmalarının Türkiye’de gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.